

Analýza originálnej a dabingovej verzie audiovizuálneho diela pre detského recipienta

Andrej Zahorák

Katedra translatológie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
azahorak@ukf.sk

Kľúčové slová: audiovizuálny preklad, preklad a úprava dialógových listín, tvorba nového znenia, rozprávka, detský recipient

Key words: audiovisual translation, translation and editing of dialogue lists, creation of a new dubbed version, fairy tale, child recipient

Úvod

Transfer audiovizuálneho diela primárne určeného pre detského recipienta do odlišného jazykového a sociokultúrneho systému nadobúda v rámci dabingového prekladu nový rozmer determinovaný mnohými jazykovými, mimojazykovými i recepčnými špecifikami. Pôvodnú textovú rovinu, v našich intenciách rozprávkový žáner, ktorého cieľom je čitateľa formovať, rozvíjať jeho slovnú zásobu, ovplyvňovať jeho chápanie sveta či pestovať zmysel pre kolorit, čoraz častejšie nahrádza rovina audiovizuálna, v ktorej dochádza k prepojeniu zvukovej, obrazovej a v podstate i kultúrnej zložky. V súvislosti s dabingovým prekladovým transferom audiovizuálneho diela vstupujú do Popovičovho „tradičného“ komunikačného modelu prekladu (1975, s. 68), ktorý tvoria – text 1 (originál) – prekladateľ – text 2 (preklad) – čitateľ, ďalšie premenné a účastníci komunikačného procesu, počnúc dabingovým prekladateľom, úpravcom až po vedúceho výroby. Perez et al. (2020) upozorňuje na skutočnosť, že tradičná dabingová škola sa na Slovensku formovala a vychádzala práve z pozadia literárneho prekladu, takže uvažovanie o procese dabingového prekladu s reflektovaním špecifik umeleckej prekladovej komunikácie sa v slovenskom kontexte javí ako opodstatnené.

V príspevku sa zameriavame na špecifiká prekladu a úpravy dialógových listín v rámci audiovizuálnej komunikácie, ktoré demonštrujeme na vybranom audiovizuálnom diele primárne určenom pre detského diváka.

1 Rozprávka – charakteristika žánru a recepčné osobitosti

Jazykovedci, literárni vedci, kulturológovia a v neposlednom rade translatológovia sa už niekoľko generácií v teoretickej i praktickej rovine zaoberajú textami, ktoré podstatnou mierou ovplyvňovali vývin umeleckej literatúry (domácej i prekladovej) a udávali jej smerovanie (Regrutová, 2013, s. 1). Rozprávka je žáner, ktorý je určený (nielen) pre detského recipienta, svojou tradičnosťou a aktuálnosťou nachádza obľubu u recipientov všetkých vekových kategórií, a to v textovej i audiovizuálnej podobe, pričom preferencia jedného z uvedených typov spracovania rozprávkového žánru je okrem iného podmienená i vekom recipienta. V tejto súvislosti je pre nás podnetná klasifikácia Bernal-Merina (in: Danielová, 2010, s. 10), ktorý k textom pre deti okrem tradičných žánrov v textovej či ilustrovanej podobe zaraďuje aj audiovizuálne texty, konkrétne detské filmy, ku ktorým patrí aj materiálová báza nášho výskumu – rozprávkový film *Hviezdne toliare* (nem. *Die Sterntaler*).

S prihliadnutím na špecifiká vyplývajúce z literárnej komunikácie, ktoré sa zákonite premietajú i do procesu prekladovej komunikácie, stručne charakterizujeme uvedený žáner vrátane jeho recepčných osobitostí.

Rozprávka sa zaraďuje k žánrom výnimočných estetických kvalít. Možno v nej nájsť dedičstvo mýtov a rituálov, staré múdrosti, životné skúsenosti, fantáziu, vtip i umenie slova

rôznych národov a etník. V kondenzovanej podobe stelesňuje relevantné rysy umeleckej literatúry – jednotu faktu a výmyslu, objektívnej reality a subjektívneho sna, racionálnych a magických prvkov. Jej problematika je pritom živá, zložitá a neustále teoreticky reflektovaná (Vařejková, 1998, s. 59).

Výstižným spôsobom rozprávku z hľadiska žánru, ako aj okruhu recipientov definuje Tučná (1996, s. 9): „Rozprávka je práve ten žánr a možno aj jediný, ktorý otvára a bez prerušenia zotrúva v rôznej podobe v lektúre každého príjemcu, a to nielen detského, ale aj dospelého.“ Autorka zdôrazňuje, že rozprávka je univerzálnym žánrom saturujúcim nadčasové hodnoty.

Ambivalentnosť z hľadiska intencionality v rozprávkovom žánri zdôrazňuje aj Andričík (1998, s. 325–326). Autor konštatuje, že moderné autorské rozprávky sa nezameriavajú výlučne na detského čitateľa – prihovárajú sa detskému, ale aj dospelému recipientovi, avšak každému „inou úrovňou svojej štruktúry“. Daubertová (1999, s. 89) poznamenáva, že je čoraz náročnejšie jednoznačne vymedziť literatúru pre deti a mládež (*Kinder und Jugendliteratur*), keďže dochádza k žánrovej rôznorodosti, spájaniu žánrov a skupina recipientov býva často heterogénna. Zmienaná ambivalentnosť je reflektovaná aj pri audiovizuálnych dielach – rozprávkové filmy môžu byť primárne určené pre detského recipienta, čo však nevyklučuje ich zacielenie aj na dospelého diváka.

Rozprávka v textovej i audiovizuálnej podobe sa vyznačuje viacerými recepčnými osobitosťami. V súvislosti s optimálnou recepciou rozprávkového deja Obert (1998, s. 147) konštatuje, že dieťa musí vedieť spracovať väčší počet osvojených vnemov, musí si ich uchovať vo svojich predstavách, aby ich následne vedelo spájať s ich slovným pomenovaním. Uvedené činitele predstavujú predpoklady na vytváranie tzv. fantazijných predstáv. Havlíková (1978, s. 61–62) v rámci rozprávkového žánru uvažuje o vzniku fantazijných predstáv na základe spojenia znakov skutočných vecí do jedného neskutočného celku. Uvádza nasledujúce príklady: vodník (neskutočný celok) – človek, ryba, vodné rastliny a pod. (znaky skutočných vecí). Táto schopnosť fantázie založená na spojení predstavy a pomenovaní sa u dieťaťa vytvára postupne a je príznačná najmä pre koniec predškolského obdobia.

Obert (1998, s. 149) upozorňuje, že je potrebné rešpektovať psychické dispozície detí a orientovať ich na nasledujúce motivické alebo štruktúrne danosti, ale aj prednosti rozprávkového textu:

1. Je potrebné, aby deti v rozprávke chápali magické, zázračné komponenty v ich prepojení s ďalšími súčasťami textu, ktoré môžu ovplyvňovať dejové rozprávkové činy. Ide o zdôrazňovanie pozitívneho mravného postoja, smerovanie deja či jeho celkové vyznenie. V ľudových rozprávkach sa napr. často (aj keď nie vždy explicitne) zdôrazňuje skutočnosť, že podvádzanie a klamstvá sa nevyplácajú.

2. Na základe spojenia fantázie s myšlienkovým uchopením rozprávkovej reality sú deti schopné vyvodzovať praktické a konkrétne významy. Z každej rozprávky si odnášajú symbolické rozprávkové obsahy, ktoré sa konkretizáciou predstáv pretavia do pochopiteľných obrazov.

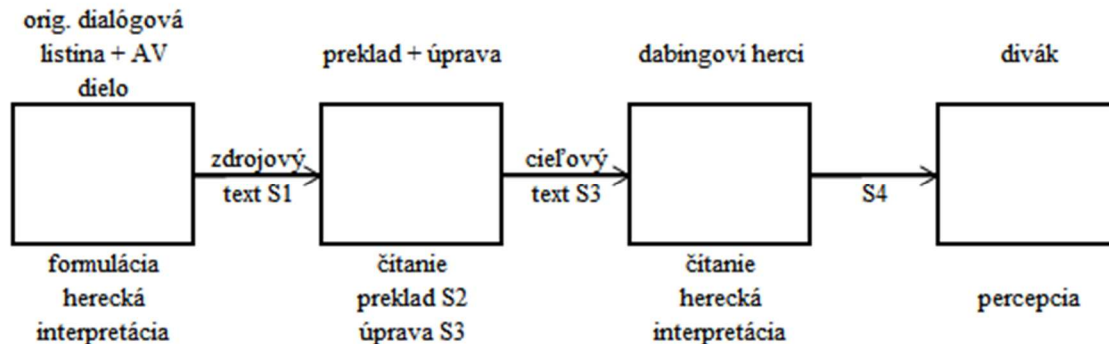
3. Vo väčšine rozprávkových žánrov možno nájsť identické myšlienkové vyústenie – výhru dobra nad zlom, pričom rozprávač je vždy na strane dobra. Nemenej dôležitým sa však javí aj pripraviť deti na zlo, resp. viesť ich k uvedomeniu si oboch protipólov.

2 Preklad a úprava dialógových listín ako súčasť tvorby nového znenia

Dabing (dabingový preklad) má na Slovensku dlhú tradíciu a hoci isté zmeny v rámci typu audiovizuálneho transferu momentálne zaznamenávame v kinopremietaní a on-line vysielaní, výskum Perez a Jánošíkovej (2018) ukazuje, že dabing je v rámci televízneho vysielania naďalej najvyužívanejším typom audiovizuálneho prekladu na Slovensku.

Ak uvažujeme o rozprávke ako o audiovizuálnom texte v procese dabingového transferu, treba si uvedomiť, že na tvorbe nového znenia, resp. na jednotlivých fázach dabingového procesu (príprava na dabing, samotný dabing, kontrola dabingu) sa podieľajú viacerí odborníci – dabingový prekladateľ, úpravca, dramaturg, dabéri, dabingový režisér, produkčný, asistent réžie či vedúci výroby. Keďže sa v príspevku zameriavame na špecifiká spojené s prekladom a úpravou dialógových listín, upriamime pozornosť na osobitosti práce dabingového prekladateľa a úpravcu.

Makarian (2005, s. 49–50) analyzuje komunikačný reťazec prekladu a úpravy audiovizuálneho diela pomocou nasledujúcej schémy:

Obrázok 1 Komunikačný reťazec prekladu a úpravy audiovizuálneho diela

Prekladateľ dešifruje správu (S1), ktorá tvorí obsah textu pôvodného autora, následne ju kóduje do cieľového jazyka a kultúry (S2). Táto správa sa adaptuje do synchronnej úpravy dialógov, na ktorej sa podieľa úpravca (S3). Správu S3 prijíma dabingový herec, dešifruje text scenára a správu prenáša do audiálnej podoby (S4), ktorá sa dostáva k divákovi. V praxi sa často stáva, že úpravcovia, ktorí ovládajú jazyk pôvodného znenia, plnia zároveň funkciu dabingových prekladateľov, resp. prekladateľia sú súčasne dabingovými úpravcami (Paulínyová, 2017, s. 83). S totožným prípadom sa stretávame aj v rámci analyzovaných preložených a upravených dialógových listín audiovizuálneho diela *Hviezdne toliare* – ich prekladateľkou a úpravcom je audiovizuálna prekladateľka Mirka Brezovská.

Paulínyová (2017, s. 63) definuje dabingového prekladateľa takto: „... je príjemca a dekódovateľ cudzojazyčného audiovizuálneho diela, ktorý zachováva všetky stránky umeleckého dialógu a východiskový dialóg najčastejšie na úrovni repliky adekvátne, prirodzene a významovo presne pretvára do cieľového jazyka“. V rámci dabingového a umeleckého prekladu možno nájsť mnohé paralely (keďže ide o druh prekladovej umeleckej komunikácie), avšak tento typ transferu sa zároveň vyznačuje početnými formálnymi (zachovanie formy dialógovej listiny, zaznamenávanie časových kódov) i prekladateľskými (práca s dvomi originálmi, fonetický prepis cudzích názvov a mien, prepis čísel, udržiavanie väzieb medzi prehovormi postáv, zachovanie charakteru postavy, štýlovej čistoty a pod.) špecifikami (ibid., s. 64–70).

S odlišnou situáciou a prístupom k translácii dialógových listín sú konfrontovaní prekladatelia v nemeckom kultúrnom priestore. Úlohou prekladateľa je vyhotoviť tzv. hrubý preklad (*Rohübersetzung*), ktorý sa následne spracováva v dabingovom štúdiu. Prekladatelia pritom často nemajú k dispozícii audiovizuálne dielo v originálnom znení a pri práci si musia vystačiť iba so scenárom alebo dialógovou listinou. Translátor sa pri preklade nezameriava na kvalitatívnu či kvantitatívnu úpravu, jeho úlohou je vytvoriť čo možno významovo najpresnejší (rozumej najdoslovnejší) preklad (Jüngstová, 2010, s. 65).

V procese tvorby nového (slovenského) znenia zohráva relevantnú úlohu dabingový úpravca, ktorý pracuje s dialógovou listinou, pričom preloženú textovú rovinu prispôbuje

artikulačným, mimickým, kinetickým pohybom a gestike, ktorá sa odráža na vizuálnej rovine diela, a to tak, aby dialógy postáv boli živé, autentické, prirodzené a zároveň aby boli funkčnými významovými náprotivkami originálu. Úpravca vykonáva v dialógovej listine zmeny s cieľom dosiahnuť čo možno najlepšiu **jazykovú** (kvantitatívnu, kvalitatívnu, rytmickú) a **mimojazykovú** (mimickú, kinetickú, gestikuláciu) **zhodu**. Výsledkom práce dabingového úpravcu je autentický a prirodzený text, ktorý je po menších zásahoch dramaturga predlohou na dabing (Paulínyová, 2017, s. 74–84).

2.1 Problematické aspekty prekladu a úpravy dialógových listín

V súlade s Makarianom (2005, s. 57, s. 83–87) bližšie charakterizujeme problematické aspekty prekladu a úpravy dialógov, ktoré sa frekventovane vyskytujú v audiovizuálnych dielach odhliadnuc od ich žánru či predpokladaného cieľového publika. Patrí k nim:

1. Schopnosť udržať čistotu dialógov (purizmus), využitie tretieho jazyka, preklady oslovení – v preklade dialógov by mal byť v závislosti od typu a žánru diela zastúpený hovorový jazyk (samozrejme, v rámci tejto konštatácie si uvedomujeme, že voľba štýlu a jazykových prostriedkov často závisí od vyhodnotenia aktuálnej komunikačnej situácie). Často sa stáva, že divák zaregistruje v slovenskej dabingovej verzii veľké množstvo anglicizmov, germanizmov, galicizmov a pod., ktoré narušajú plynulosť prehovorov. Ak majú repliky znieť prirodzene a majú odzrkadľovať bežný spôsob vyjadrovania, prekladateľ musí premyslene vyberať a spájať rôzne jazykové registre.

V niektorých prípadoch je prekladateľ i úpravca v audiovizuálnom diele konfrontovaný s tretím jazykom a jeho (ne)transferom do cieľového jazyka v závislosti od autorského zámeru. Stáva sa, že tretí jazyk volí autor zámerne, aby vytvoril protiklad medzi originálnym jazykom (kultúrou) a ďalším jazykom; tretím jazykom môže autor sledovať vyjadrenie exotiky, exkluzivity alebo môže byť nositeľom expresívnej funkcie a v rámci bilingválnej komunikácie vytvárať predpoklady pre humorné situácie. Pri preklade takýchto textov je potrebné uvedomenie si ich funkcie v originálnom znení, resp. v ich východiskovej kultúre. Ak napríklad autor využíva tretí jazyk ako implikáciu na diferencovanie rozdielneho prostredia pri pozdravoch, takéto texty sa neprekladajú, čím dopomáhajú k vykresleniu „cudzej“ atmosféry.

Na základe oslovenia a pozdravu možno v slovenčine vymedziť vzťah medzi komunikantmi, pričom pri preklade oslovení je potrebné zohľadniť kultúrne konvencie. Na základe pozdravu možno rozlíšiť sociálne postavenie komunikačných partnerov (nadradenosť, podradenosť, formálna, neformálna komunikácia a pod.) Keďže slovenčina sa zaraďuje k jazykom, ktoré na vyjadrenie vzájomného vzťahu osôb využívajú širokú škálu pozdravov, je obzvlášť citlivá na ich nesprávne používanie (ak sa napríklad dve postavy v strednom veku nepoznajú, náhodne sa stretnú a pozdravia sa *Ahoj!* – pod vplyvom angličtiny).

2. Slang – ak sa v originálnom znení vyskytne slang či slangové výrazy, vo vedomí recipientov (a teda aj samotného prekladateľa a úpravcu) by nemali vyvolávať urážlivé asociácie. Slang sa má podieľať na dotváraní charakteru jednotlivých dialógov, v niektorých prípadoch dokonca môže dokresľovať prostredie. V dabingu sa na vyjadrenie slangu využíva napr. skracovanie dlhých slov – *literatúra* – *litika*.

3. Expresívne výrazy – v rovine expresivity možno k najproblematickejším javom zaradiť adekvátny výber a použitie zdobenín alebo vulgarizmov v odlišných sociokultúrnych priestoroch. Slovanské jazyky vrátane slovenčiny môžu napríklad na vyjadrenie kladného či záporného citového postoja hovoriaceho využívať derivačný systém sufixov, naproti tomu angličtina nemá natoľko rozvinutý derivačný systém sufixov, prostredníctvom ktorých je možné vyjadriť emocionálny vzťah, resp. zvýšenú expresivitu výrazu. Poznamenávame, že používanie vulgarizmov v audiovizuálnych dielach pre vekovú skupinu maloletých do 7, 12 alebo 15 rokov je podľa zákona č. 40/2015 Z. z. o audiovizii a o zmene a doplnení niektorých zákonov nepripustné.

4. Kultúrne alúzie zastúpené v audiovizuálnom diele – kultúrne alúzie obsiahnuté v texte reflektujú kultúrne prostredie, ktoré sa môže značne líšiť od prijímajúceho prostredia. Prekladateľ i úpravca sú takmer v každom audiovizuálnom diele konfrontovaní so sociokultúrnymi rozdielmi, pričom ich snahou je zabezpečenie „funkčnosti“ danej kultúrnej alúzie v prijímajúcom prostredí. Často sa však stáva, že niektorým alúziám (ba aj celým textom či témam) môže recipient adekvátne porozumieť iba v jazyku originálu. V takomto prípade by mala byť v diele zachovaná kultúrna rovina, resp. atmosféra, prekladateľ by mal uplatniť princíp exotizácie. Makarian (2005, s. 89) rozlišuje päť spôsobov transferu kultúrnych špecifik v dabingovom texte: a) prenos kultúry; b) transpozícia – nahradenie napr. televízneho seriálu, ktorý je známy vo východiskovej kultúre seriálom populárnym v cieľovej kultúre (poznáme, že ide v podstate o uplatnenie naturalizačného postupu); c) transpozícia s vysvetlením; d) neutralizácia – za pomoci zrozumiteľného vysvetlenia; e) vynechanie výrazov, ktoré nie sú preložiteľné do cieľovej kultúry.

5. Deformácie jazyka – za deformáciu jazyka možno označiť jeho účelovo nesprávne používanie. Deformácie (chyby) sa objavujú na všetkých rovinách – fonologickej, morfolologickej, syntaktickej či lexikálnej. Jazykové deformácie prekladateľ využíva pri charakterizovaní hlavného hrdinu prostredníctvom jeho vyjadrovania. Znamená to, že na základe účelovo nesprávne zvolených jazykových prostriedkov zaraďuje postavu, napr. z hľadiska sociálneho statusu a pod.

6. Chyby a posuny v preklade. K najčastejším chybám, ktorých sa dopúšťajú prekladatelia a úpravcovia dialógových listín, patria nesprávne používanie dokonavých a nedokonavých slovies, privlastňovacích zámen, preberanie syntaktických konštrukcií originálu, nerešpektovanie štýlu a pod.

Keďže analýze podrobujeme audiovizuálne dielo primárne určené pre detského recipienta, pri jeho transfere je potrebné zohľadňovať aj špecifiká prekladu literatúry pre deti a mládež v odlišnom kóde spracovania (verbálno-vizuálna rovina). V rámci jazykovej roviny je potrebné upriamiť pozornosť na nasledujúce špecifiká (Gavurová, 2018, s. 83–87), ktoré možno zohľadniť, resp. s istou modifikáciou uplatniť aj pri preklade a úprave dialógových listín audiovizuálnych diel primárne určených pre detského diváka:

- kolokácie, ktoré sú typické pre cieľový jazyk;
- interjekcie a exklamácie – nemali by prekročiť mieru expresívnosti alebo tabu, ako vhodné sa v závislosti od kontextu javia napr.: *prepánajána, páni, do kelu!* a pod.;
- slovné hry – pri ich preklade by mal prekladateľ preukázať istú dávku invenčnosti a kreativity, avšak musí pri nich zohľadňovať vek čitateľa;
- frazeologizmy a obrazné pomenovania – pri ich prenose do cieľovej kultúry treba akceptovať intelektuálnu vyspelosť detského recipienta a v závislosti od toho voliť register;
- expresívna lexika – zastúpenie expresívnych slov (najmä pejoratív) a miera zachovania expresivity v preklade literatúry pre deti a mládež je často diskutovanou témou. V slovenských textoch adresovaných detskému čitateľovi sa zvykne chrániť „čistota jazyka“ a transfer silných expresívnych výrazov je skôr zriedkavým javom (Kiššová, 2009, s. 31). Prekladateľ by mal mať na pamäti, že v slovenčine sa expresívne konotácie zvyknú vyjadrovať flektívnym spôsobom, pri iných jazykoch to však môže byť analyticky, a to aglutinačne alebo lexikálne. Expresivita sa dá vyjadriť nielen prostredníctvom lexém, ale aj prostriedkami z iných jazykových rovín – príznakovými syntaktickými konštrukciami (apoziopezý, pleonastické konštrukcie), pomocou interjekcií, príznakovou interpunkciou a pod.

3 Analýza originálnej a dabingovej verzie audiovizuálneho diela *Die Sterntaler – Hviezdne toliare*

3.1 Charakteristika audiovizuálneho diela a metodika výskumu

Materiálovou bázou nášho výskumu je audiovizuálny formát *Die Sterntaler* (2011) a jeho slovenská dabingová verzia s názvom *Hviezdne toliare* (2017). Ide o rozprávkový film produkčnej spoločnosti Bavaria Film nakrútený na motívy rozprávok bratov Grimmovcov. V rámci nemeckého priestoru bolo analyzované audiovizuálne dielo odvysielané televíziou Das Erste, v slovenskom priestore ho odvysielala Jednotka RTVS. Scenár rozprávkového filmu vytvoril Rochus Hahn, režisérkou bola Maria von Heland. Slovenský preklad a úpravu dialógových listín vytvorila audiovizuálna prekladateľka Mirka Brezovská.

Hlavnou postavou analyzovaného audiovizuálneho formátu je jedenásťročná Mina. Dievča žije v dedine iba so starými ľuďmi a ďalšími deťmi, pretože nemilosrdný kráľ im odviezol rodičov. V dedine vládne veľká bieda, a tak sa Mina rozhodne ísť za kráľom a poprosiť ho o prepustenie rodičov z tkáčskej služby, ktorou splácajú dane. Na ceste do zámku stretne obchodníka, nešťastného drevorubača, záhadného prievozníka a matku, ktorá stratila svoje dieťa. Mina všetkým pomôže a nakoniec sa jej podarí predstúpiť pred kráľa. Vládca jej dovolí, aby pohľadala svojich rodičov, avšak iba do západu slnka. Dievčaťu sa podarí nájsť tkáčov, ale jej rodičia medzi nimi nie sú. Zúfalá Mina strávi noc v neďalekom lese. Zrazu zbadá jasnú hviezdu a stane sa zázrak – z neba začnú padať zlaté toliare, ktorými vykúpi svojich rodičov aj rodičov ostatných detí (porov. *Die Sterntaler*, 2011, s. 5).

V analyzovanom audiovizuálnom diele primárne určenom pre detského recipienta zaznamenávame zastúpenie fantastických postáv i prvkov – rozprávajúci pes Flix, z neba padajúce zlaté toliare symbolizujúce odmenu za veľkorysosť a skromnosť malého dievčaťa, magické číslo tri – Mina pri svojom putovaní pomáha trom ľuďom. Opozíciu dobra a zla reprezentuje hlavná hrdinka a chamtivý kráľ. Z hľadiska jazykovo-štylistických špecifik nemožno zabudnúť na využívanie archaických výrazov a slovných spojení, ani na spôsob vyjadrovania psa Flixa – jeho repliky vyznievajú často humorne, ba až ironicky.

Vo výskume uplatňujeme kultúrno-komunikačný prístup vnímania audiovizuálneho prekladu spojený s interlingválou komparáciou kultúrnych i jazykových systémov slovenského a nemeckého jazyka, pričom uplatňujeme predovšetkým kvalitatívne výskumné metódy – metódu konfrontačno-komparatívnej analýzy a interpretáciu. V rámci analýzy pracujeme s pôvodným (nemeckým) a slovenským dabingovým znením, ako aj s preloženými a upravenými slovenskými dialógovými listinami. Vybrané repliky, v ktorých sú reflektované rôzne typy úprav na jazykovej i mimojazykovej rovine, podrobíme stručnej interpretačnej analýze a následne sa zameriame na hodnotenie prekladateľských riešení, resp. zásahov úpravcu. Treba mať na zreteli, že preklad a úpravu analyzovaného audiovizuálneho diela vykonávala jedna osoba, preto nie je možné striktne vymedziť zásahy, ktoré urobil prekladateľ, a zásahy, ktoré sú výsledkom práce úpravcu. Keďže ide o preklad dialógových listín určených na dabing, za základnú jednotku v rámci analýzy si volíme repliku (vetu), pričom pri hodnotení optimálnosti prekladu a úpravy konkrétnych replík zohľadňujeme špecifiká vyplývajúce z jazykovej i mimojazykovej roviny. V rámci analýzy preložených a upravených dialógových listín sa zameriavame na nasledujúce faktory – prirodzenosť preložených a upravených dialógov (replík), voľbu vhodnej syntaxe, štylistiky, adekvátny výber ekvivalentov v komunikácii s detským recipientom, nadväznosť jednotlivých replík, ako aj výrazové či významové posuny, ktoré nastali v procese prekladu a úpravy. Poznamenávame, že analýze sme podrobili audiovizuálne dielo v jeho komplexnej podobe, uvádzame však iba vybrané príklady reprezentujúce riešenia prekladateľky/úpravcu v konkrétnej prekladovo-komunikačnej situácii.

3.2 Analýza originálnej a dabingovej verzie audiovizuálneho diela *Die Sterntaler – Hviezдне toliare*

V analyzovanom audiovizuálnom diele prekladateľka väčšinu vlastných mien ponecháva v pôvodnej podobe – hrdinovia Mina, Johannes, Flix, Grobian majú identické mená v nemeckom i slovenskom znení.

Na margo postupov využívaných pri transfere vlastných mien v detskej literatúre Kopecký (2012, s. 37) konštatuje, že ak prekladateľ pri transfere apelatív zistí, že meno sa vyznačuje varirujúcim indexom zvýšenej expresivity, translátor môže s cieľom zvýšenia funkčnosti textu, resp. vlastných mien, akcentovať ich obsahovú stránku a z hľadiska uľahčenia recepcie môže vlastné mená prekladať. Kopecký však dodáva, že kreatívny substituujúci prístup k translácii vlastných mien nemožno považovať za univerzálny.

Drevorubač Grobian sa vyznačuje hrubosťou a zlým správaním voči ostatným obyvateľom dediny. Jedným z možných riešení transferu funkčného mena by bol v slovenčine ekvivalent *Surovec*. Nazdávame sa, že zvolená podoba apelatíva akcentuje charakteristickú vlastnosť postavy, ktorú dokáže detský divák recipovať ľahšie ako pôvodný ekvivalent *Grobian* (vo význame nevychovaný, hrubý človek, surovec). Na druhej strane si je však potrebné uvedomiť, že ide o transfer audiovizuálneho diela, spojenie obrazovej a zvukovej roviny. Pri ponechaní mena v jeho pôvodnej podobe – *Grobian* dochádza k absolútnej kvalitatívnej, kvantitatívnej a v podstate i rytmickej zhode, čo v dabingovom preklade a úprave patrí k rozhodujúcim kritériám. Preto možno považovať ponechanie funkčného mena *Grobian* za opodstatnené.

OZ¹ 4:35 Gott schütze den König!
SZ² 4:45 (VO) Boh ochraňuj kráľa.

Do dediny prichádzajú kráľovskí jazdci a jeden z nich zdraví ľud: *Boh ochraňuj kráľa* (*Gott schütze den König*). Uvedené slovné spojenie je s istým stupňom variácie pomerne často reflektované v literatúre pre deti a mládež, v rozprávkovom žánri či v dobových audiovizuálnych dielach. Konštatujeme, že archaickosť výrazu, ktorú badať vo východiskovom i cieľovom jazyku, vhodne dokresľuje celkovú „dobovú“ atmosféru rozprávkového filmu.

OZ 4:44 Großmütig? Was meint Ihr damit?
SZ (VO) 4:54 Veľkorysého?.. Neviem.. čo tým myslíš.

Starec nesúhlasí s tvrdením jazdca, ktorý sa o kráľovi vyjadruje ako o veľkorysom panovníkovi. V pôvodnom znení sa ho pýta: *Großmütig? Was meint Ihr damit?*, pričom v slovenskej upravenej dialógovej listine sa objavuje takmer doslovne preložené slovné spojenie *Neviem, čo tým myslíš*. Zvolené riešenie nie je optimálne zo štylistického hľadiska, avšak na druhej strane oceňujeme, že slovenská replika je v súlade s artikulačnými pohybmi herca (čo bolo pravdepodobne zámerom prekladateľky/úpravcu). Pri vyslovení uvedenej repliky je totiž v zábere detail na starcovu tvár. Kvalitatívnu i kvantitatívnu úpravu v rámci zhody dĺžky repliky a frázovania teda možno hodnotiť ako opodstatnené.

OZ 6:09 Ich bin eures Gejammers uberdrüssig. Wenn ihr nicht zahlt, dann arbeiten eure Leute eben noch ein paar Jahre länger eure Steuerschulden ab. Im nächsten Frühjahr komme ich wieder und dann hängt in jeder Hütte ein Abbild des Königs. Und das Gold ist auch da.

¹ OZ – originálne znenie.

² SZ – slovenské znenie.

SZ 6:19 (MO) (VO) Už ma tvoje večné náreky nebavia.. Bud' zaplaťte.. alebo zostanú vaši ľudia (MO) pracovať u kráľa ešte niekoľko rokov... Na jar zasa prídem.. a v každom dome musí visieť podobizeň kráľa.. (VO) A zlato.. tu bude tiež.

Jazdec odmieta počúvať starca, pričom v originálnom znení vo svojej replike využíva knižný výraz *ich bin eures Gejammers überdrüßig* (*js./etw.; jn./etw. überdrüssig sein* – byť znechutený, mať niečoho/nieкого plné zuby a pod.). Knižné výrazy sa zvyknú využívať predovšetkým v beletrii s určitým štylistickým zámerom, napríklad na dokreslenie charakteru postáv na základe ich jazykového prejavu a pod.

Slovenská verzia *už ma tvoje večné náreky nebavia* sa vyznačuje zvýšenou hovorovosťou výrazu. V prípade zachovania „knižnosti“ originálnej verzie by bolo možné využiť konštrukciu *Už mám dosť tvojho horekovania/bedákania*, čo by zároveň optimálnejšie zodpovedalo kvantitatívnej úprave – v originálnej i dabingovej verzii by sa vyskytovalo päť lexém.

OZ 8:28 Ihr seid die einzigen im Dorf, die für diese Aufgabe in Frage kommen.. Ihr müsst gehen und für Bitte einreden. Sonst sind wir alle verloren.

SZ 8:38 (VO) Ste v tejto dedine jediní, ktorí sú na takú úlohu súci.. Musíte ísť.. a poprosiť o milosť.. Inak sme všetci stratení.

Starec presvedča dvoch malých chlapcov – Johanna a Antona, aby kráľovi zanesli toliare a poprosili ho o milosť, resp. o prepustenie rodičov z tkáčskej služby. Vo voľnom preklade originálneho znenia im hovorí: *Ste jediní v dedine, ktorí túto úlohu zvládnu*. V slovenskej upravenej dialógovej listine nachádzame konštrukciu *...ste jediní, ktorí sú na takú úlohu súci*. Použitie adjektívum síce pôsobí archaicky, ale nie je v súlade s artikulačnými pohybmi herca. Možným riešením by bolo: *Ste v tejto dedine jediní, ktorí túto úlohu zvládnu/dokážu*.

OZ 12:35 Meine Dammen! Schwere Kopf beim süßen Wein mit Kasper was drank muss das nicht sein. Kommen sie, kommen sie.

SZ 12:45 (VO) Milé dámy.. Z vína ťažkú hlavu máš? Nie. Na toto Gašparov liek si dáš.

Mina počas svojho putovania stretne prefíkaného obchodníka Gašpara, ktorý láka ľudí k svojmu stánku slovami: *Z vína ťažkú hlavu máš? Na toto Gašparov liek si dáš*. Slovenský preklad a úprava uvedenej repliky sú živé, autentické a možno ich hodnotiť ako funkčný výrazový náprotivok originálu.

OZ 15:24 Ach ja? Wofür soll ich mich bedanken? Dass du mir fast mein Bein ausgerissen hast? Du hast nicht zufällig etwas kühles Schwarzbier für mich?

SZ (VO) Myslíš?.. Za čo ti mám ďakovať?.. Za to, že si mi takmer vytrhla nohu? (pazvuky).. Nemáš pre mňa náhodou dúšok tmavého piva?

Mine sa podarí zachrániť hovoriaceho psa. Flix je však nevďačný a na dievča sa osopí.

Slovenský preklad a úprava opäť reflektujú požiadavky živého, autentického dialógu, menšiu výhradu máme iba k spojeniu *takmer si mi vytrhla nohu* (*fast mein Bein ausgerissen*) Ako štylisticky vhodnejšie sa javí riešenie *takmer si mi odtrhla nohu*.

OZ 19:56 In meinen armen Reihen waren viele Wachhunde. Und meine Augen sind scharf wie die eines Adlers. Gaunerschweiß rieche ich auf tausend Fuss.

SZ 20: 06 Poznal som v živote veľa strážnych psov! Tak tak! A zrak mám ostrý! Takmer ako orol.. (VO) Zloducha vyňuchám na tisíc krokov!.. (MO) (pazvuky) (chrápe)

Pes Flix a Mina sa po namáhavom dni uložia na spánok. Flix dievča presvedča, že sa nemá čoho báť, pretože zloducha vyňuchá na tisíc krokov – *Gaunerschweiß rieche ich auf tausend Fuss* – v doslovnom preklade *Zloduchov pot ucítim na sto krokov*.

Obraznosť, ktorú je schopný detský recipient pochopiť, bola zachovaná, avšak v uvedenej ukážke nastáva netradičná a zaujímavá situácia. Hoci v slovenskej dialógovej listine sa objavuje spojenie *zloducha vyňuchám na tisíc krokov*, v slovenskom dabingu pes hovorí: *zloducha vyhánam na tisíc krokov*. Nazdávame sa, že omyl mohol vzniknúť nesprávnym prečítaním repliky dabingovým hercom, ale keďže aj toto slovné spojenie má v danom kontexte význam – Flix je pes a zloducha teda dokáže odohnať, *vyhnať na tisíc krokov* – v slovenskej dabingovej verzii nepôsobí rušivo.

OZ 24:02 Danke. Mein Herz ist schon lange vergiftet. Aber meinen Sohn endlich wieder lachen zu hören, das ist die beste Medizin für mich.

SZ 24:12 (VO) (MO) Ďakujem... moje srdce- (VO) už dávno zatvrdlo.. (vzdych).. ale keď som znova počul synov smiech.. To je pre mňa najlepší liek..

Mina pomohla rozveseliť Grobianovho syna a drevorubač jej za to ďakuje. Prekladateľka vhodne substituuje spojenie *mein Herz ist schon lange vergiftet* (*moje srdce je už dlho otrávené*) slovným spojením *moje srdce už dávno zatvrdlo*, ktoré zachováva významovú presnosť originálu a pre slovenského recipienta nepôsobí rušivo.

OZ 23:42 Papa, bitte, bitte. Sie sieht so lustig aus.

SZ 23:53 (VO) Ocko, prosím, prosím! Tá bábika je taká veselá!

Mina požičia Grobianovmu synovi bábiku. Chlapec si ju chce nechať a nalieha na otca: *Ocko, prosím, prosím! Tá bábika je taká veselá!* Preklad druhej časti vety nepôsobí autenticky, pretože sa priveľmi drží originálu (v doslovnom preklade – *vyzerá taká veselá*). Alternatívou by mohlo byť riešenie – *Ocko, prosím, prosím! Veľmi sa mi páči!*

OZ 26:29 Wo bist du denn hin?

SZ (VO) 26:39 Čo tu robíš?

Keď Mina prichádza k prievozníkovi, muž sa jej v slovenskom znení pýta – *Čo tu robíš?* Z hľadiska zachovania významu originálu a adekvátnejšej kvantitatívnej úpravy (v originálnom znení je použitých päť lexém, v slovenskom iba tri, čo značne skracuje dĺžku repliky), by sa v slovenskom znení žiadalo využiť otázku: *Kde si sa tu vzala?*

OZ 30:58 Weil Heinrich mich hasst.

Wenn euch so hasst, wieso schnitzt er so viele Holzfiguren von euch?

SZ 31:08 (VO) Hajnrich ma nechce.

(VO) Keby vás nechcel.. prečo by stále vyrezával tieto figúrky?

Zoslabenie výrazu v slovenskom preklade zaznamenávame v pasáži, keď sa Mariana zdôveruje Mine, že k svojmu mužovi sa už nemôže vrátiť.

V originálnom znení odôvodňuje svoje rozhodnutie tým, že *muž ju nenávidí* (*Weil Heinrich mich hasst*). V slovenskej dabingovej verzii však žena hovorí, že *Heinrich ju nechce*.

Uvedenú stratégiu prekladateľka (úpravca) pravdepodobne využila z dôvodu kvalitatívnej úpravy repliky (nenávidí – štvorslabičné slovo s otvorenou samohláskou „a“ uprostred).

OZ 41:41 Ich glaube, ihr Dorf leidet sehr.
SZ 41:50 (VO) Jej dedina trie biedu.

Zvýšenie expresivity, resp. obraznosti výrazu, zaznamenávame v uvedenej ukážke, v ktorej kráľovná v originálnom znení oznamuje kráľovi: *ihr Dorf leidet sehr*, vo voľnom preklade – *jej dedina veľmi trpí, vládne v nej veľká chudoba* a pod. V slovenskej upravenej verzii zaznamenávame knižný výraz *trie biedu*. Keďže rozprávky v akejkoľvek forme a podobe (textovej, zvukovej či audiovizuálnej) majú adekvátnym spôsobom rozširovať slovnú zásobu dieťaťa, preklad a úpravu danej repliky možno hodnotiť ako opodstatnené.

Záver

V štúdiu sme sa venovali špecifikám prekladu a úpravy audiovizuálneho textu z nemeckého jazykového a kultúrneho priestoru a snažili sme sa ponúknuť vhodný aparát na uchopenie interpretačnej a analytickej sondy do procesu prekladu audiovizuálneho diela primárne určeného pre detského diváka.

Tvorba nového (slovenského) znenia je kolektívny proces, na ktorom sa podieľajú viacerí odborníci. V prípravnej fáze na dabing zohrávajú relevantnú úlohu prekladateľ a úpravca dialógových listín. Práve títo dvaja odborníci zásadným spôsobom ovplyvňujú kvalitu slovenského znenia cudzojazyčných audiovizuálnych diel, keďže neadekvátny preklad a úprava sa môžu negatívne odzrkadliť na celom dabingovom a v konečnom dôsledku i recepcionom procese. Analyzovaný audiovizuálny formát *Hviezdne toliare* (nem. *Die Sterntaler*) však svoj cieľ splnil – slovenskému recipientovi okrem niektorých menších nedostatkov prejavujúcich sa na jazykovej (štylistickej) rovine a v kvantitatívnej úprave dokázal plnohodnotne a synchronne sprostredkovať obsahovú i výrazovú rovinu originálu, teda jazykovú komunikáciu v pôvodnom znení. Slovenský preklad a úpravu dialógových listín hodnotíme mimoriadne pozitívne a zmienenie sa o niektorých nedostatkoch, ktoré sme analyzovali na základe vopred stanovených kritérií, smeruje skôr k uvažovaniu nad ďalšími optimálnejšími možnosťami prekladu (úpravy) replík reflektujúcich významovú i výrazovú hodnotu originálu v komunikácii s detským recipientom.

Literatúra:

- ANDRIČÍK, M. (1998): K niektorým aspektom prekladu autorskej rozprávky. In: J. Kopál (ed.): *Literatúra pre deti a mládež v procese 1. Rozprávkový žáner*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 325–330.
- DANIELOVÁ, V. (2010): *Specifika překlada dětské literatury na příkladu vybraných překladů chorvatských a českých literárních děl*. Diplomová práca. Praha: FF UK.
- DAUBERT, H. (1999): Es verändert sich die Wirklichkeit. Themen und Tendenzen im realistischen Kinder- und Jugendroman der 90-er Jahre. In: R. Raecke (ed.): *Kinder – und Jugendliteratur in Deutschland*. München: Arbeitskreis für Jugendliteratur e. V., s. 89–105.
- DJOVČOŠ, M. – HOSTOVÁ, I. – PEREZ, E. – ŠVEDA, P. (2020): The economies of interlingual intercultural transfer: Towards a complex picture of translators and interpreters in Slovakia. In: *World Literature Studies*, 12/1, s. 45–66.
- GAVUROVÁ, M. (2018): Didaktika prekladu literatúry pre deti a mládež. In: M. Djovčoš – P. Šveda (eds.): *Didaktika prekladu a tlmočenia na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 70–101.
- HAVLÍNOVÁ, M. (1978): *Knížka pro rodiče o dětech a čtení*. Praha: Albatros.
- JÜNGST, H. (2010): *Audiovisuelles Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr Verlag.

- KIŠŠOVÁ, M. (2009): *Paradigmy prekladu detskej literatúry*. Dizertačná práca. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.
- KOPECKÝ, M. (2012): Preklad vlastných mien: štúdia potenciality textu. In: L. Kozáková – Z. Starovecká (eds.): *Prekladateľské listy 1. Teória, kritika, prax prekladu*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 35–43.
- MAKARIAN, G. (2005): *Dabing: Teória, realizácia, zvukové majstrovstvo*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV.
- OBERT, V. (1998): *Detská literatúra a čitateľský rozvoj dieťaťa*. Bratislava: Litera.
- PAULÍNIOVÁ, L. (2017): *Proces tvorby audiovizuálneho prekladu. Z papiera na obraz*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- PEREZ, E. – JÁNOŠÍKOVÁ, Z. (2018): The rise of subtitling in dubbing Slovakia. In: *Translatologia*, 2/1, s. 22–32.
- POPOVIČ, A. (1975): *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran.
- REGRUTOVÁ, L. (2013): Detský aspekt v kontexte pôvodnej rozhlasovej a televíznej rozprávky. In: *Jazyk a kultúra*, 4/15. [Cit. 2020-07-10.]
- Dostupné na internete: <<http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo15.html>>
- Die Sterntaler. 6 auf einen Streich. Bavaria Filmverleih- und Produktions GmbH*. (2011). [Cit. 2020-12-06.] Dostupné na internete: <http://vonheland.com/wp-content/uploads/2012/01/STERNTALER_PressemappeFilmfestMu%CC%88nchen2011.pdf>
- TUČNÁ, E. (1996): *Kríza kritérií a integrujúca funkcia rozprávky*. Habilitačná prednáška. Nitra: Fakulta humanitných vied Vysoké školy pedagogickej v Nitre.
- VAREJKOVÁ, V. (1998): Fenomén narativnosti v žánrove charakteristice české autorskej pohádky. In: J. Kopál (ed.): *Literatúra pre deti a mládež v procese 1. Rozprávkový žánr*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 59–76.
- ZAHORÁK, A. (2018): *Špecifická prekladu audiovizuálnych textov pre detského diváka*. Rigorózna práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

Zdroje:

Die Sterntaler. Vysielané na ARD – Das Erste.
Hviezdne toliare. Vysielané na RTVS Jednotka.
 Preložené a upravené dialógové listiny audiovizuálneho diela *Hviezdne toliare*.

Summary

Analysis of the original and dubbed version of an audiovisual work for a child recipient

In this paper, we focus on the specifics of translation and editing of an audiovisual work – the fairy tale film *Die Sterntaler (The Star Money)*, primarily intended for a child recipient. We present a theoretical definition of a fairy tale as a genre, including the specifics of its reception, and then we draw attention to the work of a dubbing translator and editor in the process of creating a new version, while putting emphasis on problematic aspects of translating and editing dialogue lists. In a comprehensive analysis of the original and dubbed version of the given audiovisual work, we focus on the evaluation of translation solutions and editing of dialogues (replicas) at the linguistic (qualitative and quantitative editing, authenticity of dialogues, choice of appropriate equivalents, etc.) and non-linguistic level, taking into account the specifics resulting from the process of audiovisual translation communication with the child recipient.